

SVETIŠTA DALMATINSKIH KATEDRALA: RJEŠENJA U PROŠLOSTI I IZAZOVI OBNOVE

znanstveni skup

INSTITUTE FOR THE STUDY OF THE HISTORY OF ARCHITECTURE
BEOGRAD, 11000, TRG KRALJEVIĆA MILUTINA 14

Split-Trogir, 27. i 28. rujna 2013.

Studia Mediterranea Centar Filozofskog fakulteta u Splitu,

Peristil 3/III

Naslovnica: Sir T. G. Jackson, Korske klupe splitske katedrale, akvarel,
36,5 x 26,2 cm (Muzej grada Splita, 7066/a)

CIP - Katalogizacija u publikaciji
SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA
U SPLITU

UDK 726.6(497.5 Dalmacija)

ZNANSTVENI skup Svetišta dalmatinskih
katedrala: rješenja u prošlosti i izazovi
obnove (2013 ; Split)

Svetišta dalmatinskih katedrala:
rješenja u prošlosti i izazovi obnove :
program znanstvenog skupa i knjižica
sažetaka : Split-Trogir, 27. i 28. rujna
2013. / <organizacija skupa> Međunarodni
institut za restauriranje povijesnih i
umjetničkih djela IIC, Hrvatska grupa,
Institut za povijest umjetnosti - Centar
Cvito Fisković Split. - Split : Institut
za povijest umjetnosti - Centar Cvito
Fisković, 2013.

ISBN 978-953-7875-12-1

I. Katedrale -- Dalmacija

150328027

**SVETIŠTA DALMATINSKIH KATEDRALA:
RJEŠENJA U PROŠLOSTI I IZAZOVI OBNOVE**

**program znanstvenog skupa
i knjižica sažetaka**

Split-Trogir, 27. i 28. rujna 2013.

Studia Mediterranea Centar Filozofskog fakulteta u Splitu,

Peristil 3/III

MEĐUNARODNI INSTITUT ZA RESTAURIRANJE POVIJESNIH
I UMJETNIČKIH DJELA IIC - HRVATSKA GRUPA

INSTITUT ZA POVIJEST UMJETNOSTI

INSTITUT ZA POVIJEST UMJETNOSTI -
CENTAR CVITO FISKOVIĆ SPLIT

Program skupa

Petak, 27. rujna

- 9.30 uvodna riječ
- 9.45-10.05 **Goran Nikšić**, *Transformacije prezbiterija splitske katedrale*
- 10.05-10.25 **Žana Matulić Bilač**, *Povijesni razvoj i obnove glavnog oltara splitske katedrale*
- 10.25-10.40 predah
- 10.40-11.00 **Jurica Matijević**, *Analiza načina komponiranja naslona korskih klupa splitske katedrale*
- 11.00-11.20 **Joško Belamarić**, *Laici u koru*
- 11.30-12.00 rasprava u katedrali
- 17.00-17.20 **Pavuš Vežić**, *Prezbiterij katedrale u Zadru - obred i prostor*
- 17.20-17.40 **Silvija Banić**, *Arhivske vijesti o obnovi ciborija zadarske katedrale početkom 20. stoljeća*
- 17.40-18.00 **Ksenija Škarić**, *Konzerviranje-restauriranje korskih sjedala iz katedrale Sv. Stošije u Zadru*
- 18.00-18.30 rasprava

Subota, 28. rujna

- 9.30-9.50 **Predrag Marković**, *Od krstionice do oltara – geneza svetišta katedrale sv. Jakova u Šibeniku*
- 9.50-10.10 **Zoraida Demori-Staničić**, *Katedrala sv. Marka u Makarskoj – nastanak i mijene*
- 10.10-10.25 predah
- 10.25-10.45 **Barbara Španjol-Pandelo**, *Korske klupe u svetištu nekadašnje katedrale Sv. Marije Velike u Rabu*
- 10.45-11.05 **Ivana Svedružić Šeparović**, *Restauratorski zahvat kao znanstveni izvor na primjeru korskih klupa iz trogirске katedrale*
- 11.05-11.30 zaključna rasprava
- 11.30 odlazak u Trogir - studijski obilazak

Goran Nikšić

Grad Split

Odsjek za staru gradsku jezgru

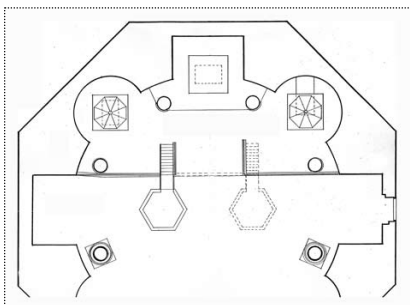
Transformacije prezbiterija splitske katedrale

Prezbiterij splitske katedrale doživio je brojne transformacije od ranog srednjeg vijeka do 20. stoljeća, od kojih se one starije mogu djelomično rekonstruirati na temelju sačuvanih ostataka crkvenog namještaja i nadbiskupskih vizitacija, dok su konzervatorsko-restauratorski zahvati novijeg vremena relativno dobro dokumentirani.

U analizi i valorizaciji tih transformacija treba razlikovati promjene koje su nastale iz funkcionalnih razloga, mahom potaknute skućenošću prostora i promjenama u crkvenom obredu, od onih koje su rezultat konzervatorskih zahtjeva potaknutim arheološkim interesom i estetskim postulatima. «Povijesne» transformacije su oštećivale ranije slojeve uređenja crkvene unutrašnjosti, ali su redovito stvarale nove umjetničke vrijednosti, tako da je prije velikih zahvata «čišćenja» u drugoj polovici 19. stoljeća splitska katedrala bila vjerojatno najslojevitija takva građevina u našim krajevima. «Arheološki» pristup u obnovama unutrašnjosti katedrale nastavljen je i u sljedećem stoljeću. Svojevrсна muzealizacija prostora preklapila se s promjenama u liturgiji nakon Drugog vatikanskog sabora, tako da su gotovo svi povijesni elementi crkvenog namještaja, osobito oni u prezbiteriju i koru, prestali aktivno sudjelovati u crkvenim obredima.

Prezbiterij splitske katedrale – pogled odozgo. (foto: G. Nikšić)

Tlocrt prezbiterija – pretpostavljeni izgled u 13. stoljeću. (autor: G. Nikšić)

Glavni oltar – današnji izgled. (foto: G. Nikšić)

dr. sc. Goran Nikšić, dipl. ing. arh.

Grad Split

voditelj Odsjeka za staru gradsku jezgru

Branimirova obala 17

21000 Split

e-mail: goran.niksic@split.hr

mob. 098 9842340

CV

Od 1980. godine kao arhitekt konzervator u Konzervatorskom odjelu - Split (ranije Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture) radio je na projektima dokumentacije, istraživanja i obnove brojnih povijesnih građevina i sklopova, uključujući katedrale u Korčuli, Hvaru, Splitu, Trogiru i Šibeniku. Od 1996. godine, kao konzervator odgovoran za splitsku povijesnu jezgru, osim zahvata na najznačajnijim građevinama Dioklecijanove palače (katedrala, krstionica, Zlatna vrata, Peristil) zaokupljen je problemima obnove i održavanja građevinskog fonda, komunalne infrastrukture i kvalitete života u jezgri. Pri tome je osobitu pozornost pridaje upotrebi tradicionalnih materijala i tehnika, ali se zalaže i za uvođenje suvremenih konzervatorsko-restauratorskih tehnologija poput laserskog čišćenja kamena. Od 2006. godine sličnim problemima se nastavio baviti na položaju voditelja Službe (danas Odsjeka) za staru gradsku jezgru u sklopu gradske administracije. U tome se značajem izdvaja vođenje projekata signalizacijsko-informacijskog sustava te Plana upravljanja povijesnom jezgrom i podrumima Dioklecijanove palače.

Od 1981.-1983. pohađao je poslijediplomski studij graditeljskog nasljeđa u Splitu, a 1991.-1992. studij konzervacije na Sveučilištu u Yorku (UK), gdje je obranio magistarski rad na temu poslijeratne obnove hrvatske graditeljske baštine. Na zagrebačkom Filozofskom fakultetu 2012. godine obranio je doktorsku disertaciju o Marku Andrijiću, najvećem korčulanskom graditelju i klesaru. Na splitskoj Umjetničkoj akademiji budućim restauratorima predaje Uvod u arhitektonsku konzervaciju.

Usavršavao se na studijskim putovanjima u inozemstvu, sudjelovao u nizu stručnih i znanstvenih skupova. Bio je član stručnog povjerenstva za obnovu šibenske katedrale. U svojstvu ICOMOS-ovog eksperta sudjeluje u evaluacijskim misijama na lokalitetima svjetske kulturne baštine. Od 1997. godine je predavač na Umjetničkoj akademiji u Splitu, predmet "Arhitektonska konzervacija – materijali i tehnike".

Znanstveni interes je usko vezao uz konzervatorski posao, pa su tekstovi koje je publicirao mahom nastali kao rezultat istraživanja prije i za vrijeme zahvata na graditeljskoj baštini.

Bibliografija / izbor:

Maniristička palača Arneri u Korčuli, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 26, Split 1986-1987., str. 445-471.

Nove spoznaje o Hektorovićevom Tvrđalju, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 27, Split, 1988., str. 195-211.

Prilog o arhitekturi Dioklecijanovog mauzoleja i rekonstrukciji splitske katedrale u 13. stoljeću, *Petriciolijev zbornik I, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 35, Split, 1995., str. 105-122.

Svjetlo u katedrali sv. Duje u Splitu, *Kulturna baština* 28-29, Split, 1997., str. 37-48.

Marko Andrijić u Korčuli i Hvaru, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 37, Split, 1997.-1998., str. 191-228.

Jupiterov hram (krstionica sv. Ivana) u Splitu, *Klesarstvo i graditeljstvo*, br. 1-2, god. XI, Pučišća, 2000, str. 11-19.

Korčula: urbanističke stege i graditeljska snalažljivost, *Godišnjak grada Korčule* 5, Korčula, 2000., str. 3-20.

Novi nalazi u koku katedrale sv. Dujma, *Kulturna baština* 31, Split, 2002., str. 139-162.

Obnova bastiona Priuli, (s grupom autora), Split, 2003.

Kor splitske katedrale, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 40, Split, 2003-2004, str. 263-305.

Obnova prezbiterija katedrale Sv. Dujma u doba Tome Arhidakona, u: *Toma arhidakon i njegovo doba*, -zbornik radova (ur. Mirjana Matijević-Sokol, Olga Perić), Split, 2004., str. 253-268.

The Restoration of Diocletian's Palace - Mausoleum, Temple, and Porta Aurea (with the analysis of the original architectural design), in: *Diokletian und die Tetrarchie, Aspekte einer Zeitenwende*, Millennium-Studien zu Kultur und Geschichte des ersten Jahrtausends n. Chr., Band 1, Berlin - New York, 2004., str. 163-171.

Povijest i arhitektura korčulanske katedrale Svetog Marka, *700 godina korčulanske biskupije*, zbornik radova, Korčula, 2005., str. 117-134.

Andrijići u Dubrovniku, *Renesansa i renesanse u umjetnosti Hrvatske*, Zbornik radova sa znanstvenih skupova „Dani Cvita Fiskovića“ održanih 2003. i 2004. godine, (ur. P. Marković i J. Gudelj), Zagreb, 2008., str. 137-148.

Dioklecijanova palača – od projekta do izvedbe, zbornik *Dioklecijan, tetrahija i Dioklecijanova palača o 1700. obljetnici postojanja*, Split, 2009., str. 117-134.

The Restoration of the Peristyle of Diocletian's Palace in Split, in: *Toccare - non toccare*, Eine internationale Konferenz des Deutschen Nationalkomitees von ICOMOS in Zusammenarbeit mit dem Architekturmuseum und dem Lehrstuhl für Restaurierung, Kunsttechnologie und Konservierungswissenschaft der Fakultät für Architektur, TUM, München, 78.-8. Dezember 2007 (ur. E. Emmerling), München, 2009., str. 116-129.

Diocletian's Palace – Design and Construction, in: *Spätantike Paläste und Großvillen im Donau-Balkan-Raum*. Akten des Internationalen Kolloquiums in Bruckneudorf von 15. bis 18. Oktober 2008., Bonn, 2011., str. 187-202.

Dioklecijanova palača – reinterpretacija izvorne namjene i arhitekture, u: *Niš i Vizantija*, deseti naučni skup, Niš, 3.-5. jun 2011., zbornik radova X., (ur. Miša Rakocija), Niš, 2012., str. 219-236.

Split – Conservation of a World Heritage Site, u: *Community and Historic Environment*, 20-22 September, 2011 International Conference Proceedings, Tbilisi: ICOMOS Georgia, 2012., str. 98-103.

Žana Matulić Bilač

Hrvatski restauratorski zavod
Restauratorski odjel Split

Povijesni razvoj i obnove glavnog oltara splitske katedrale

Pomnim evidentiranjem i objašnjenjem spojeva i tragova na kamenu, mramoru, drvu i slikama koji tvore kompleksnu, jedinstvenu i zagonetnu cjelinu današnjeg glavnog oltara splitske katedrale i dijela svetišta pred njim, te multidisciplinarnim promišljanjem njihovih međuodnosa, razrađen je prijedlog za njegov povijesni razvoj prezentiran kroz računalne rekonstrukcije slijeda izmjena i njegovih cjelovitih faza. Podaci su grupirani oko uporišta za svaku pojedinačnu fazu, odnosno nekoliko osnovnih otkrića: kronologiji izmjena gabarita antičke niše u kojoj je smješten, dimenzija i konstrukcije starijeg stipesa kojeg smo otkrili unutar oltara, kronologiji izmjena tlocrta i visine poda te reinterpretaciji konstrukcije romaničkih naslona korskih sjedala. Zbir pokazatelja i otkrića provjeravan unutar povijesnih i novih nacрта oltara međusobnim usporedbama njegovih elemenata unutar kronoloških podudarnosti omogućio je cjelovite prijedloge za izgled romaničkog i gotičkog oltara s pripadajućim korom. Nakon izbijanja istočnog zida niše i prelaskom kora u novu građevinu iza 1615. godine, oltar frontalnog tipa transformiran je u prostorni tip slijedom radnji koje prilažemo. Kontinuitet korištenja zona oko i ispred oltara nastavljen je ipak do danas te je predstavljen kroz litografije i fotografije od sredine 18. stoljeća do danas. Analize pozlate, drva i rubova slika

donijele su i nove podatke za daljnje objašnjenje naizgled cjelovite barokne koncepcije oltara, a koja se zahvaljujući njima može početi razmatrati unutar šireg vremenskog okvira nego li do sada te kronološki raslojiti kroz razdoblje od 1620-tih do 1689., kada je zaokružen njegov današnji izgled - odnosno dati dokaze o ranijem početku barokizacije oltara. Ovakav prijedlog njegovog povijesnog razvoja je zahvaljujući kronologiji izmjena gabarita niše zamišljen kao potpuno otvoren za nadogradnje i provjere podudarnosti dimenzija sačuvanih elemenata oltarnog namještaja unutar različitih presjeka i prazne prostorne snimke, kao i provjeru iznesenih zaključaka. Istraživanje je provedeno tijekom šestogodišnjeg konzervatorsko-restauratorskog zahvata kojeg je započeo Konzervatorski odjel u Splitu 2006., a dovršio HRZ - Odjel u Splitu 2012. godine.

Računalna rekonstrukcija izvornog izgleda istočne kvadratne niše splitske katedrale.
(autorica: Žana Matulić Bilač)

Glavni oltar – izgled nakon konzervatorsko-restauratorskog zahvata 2006.-2012.
(foto: Đenko Ivanišević)

Žana Matulić Bilac

HRZ-Restauratorski odjel Split
konzervatorica-restauratorica savjetnica
Porinova 2a
21000 Split
e-mail: zmatulic@h-r-z.hr
tel. 021 305 453 / 2011
fax 021 487 209

CV

Žana Matulić Bilac je rođena u Splitu 1968. godine. Diplomski rad na temu „Dubrovački slikari renesanse“ obranila je 1991. godine kod prof. Krune Prijatelja te stekla diplomu profesora likovne kulture na Sveučilištu u Splitu. Od 1990. godine do danas kontinuirano radi u konzervatorsko-restauratorskoj struci: 1990-2006. u Konzervatorskom odjelu u Splitu, a od 2006. do danas u splitskom odjelu Hrvatskog restauratorskog zavoda u zvanju konzervatorice-restauratorice savjetnice. Kroz konzervatorsko-restauratorske projekte, zahvate, domaće i strane suradnje, seminare, radionice, skupove i izložbe, razvijala je specijalizaciju konzervacije-restauracije štafelajnih slika i polikromiranog drva. Najznačajniji radovi: romaničko raspelo iz porečke Eufrazijane, romaničko slikano raspelo iz sv. Andrije na Čiovu, Gospa od Anđela iz Trogira, Gospin ciklus nad oltarom sv. Dujma, glavni oltar splitske katedrale, poliptih Dujma Vuškovića iz Gospe kraj mora te cijeli niz drugih cjelovitih zahvata. U promišljanju i metodologiji tih konzervatorsko-restauratorskih procesa priložila je zanimljivih i zapaženih inovacija te se može reći da zastupa pristup žive, aktivne i istraživačke konzervacije-restauracije koja umjetničko djelo pokušava shvatiti i interpretirati slojevito.

Od osnutka Konzervatorsko-restauratorskog odsjeka Umjetničke akademije u Splitu do danas predaje više kolegija, danas u nastavnom zvanju docenta. Osim educiranja mladih kolega kroz uključivanje u tekuće projekte, sa svojim studentima već šesnaestu godinu provodi programe preventivne konzervacije na brojnim zapuštenim sakralnim lokacijama.

Jurica Matijević

Umjetnička akademija u Splitu
Odsjek za konzervaciju-restauraciju

Analiza načina komponiranja naslona korskih klupa splitske katedrale

Promatrače koji prvi put vide naslone korskih klupa splitske katedrale redovito obuzme osjećaj zadivljenosti raznolikom obradom gotovo svih površina (rezbarenjem, tokarenjem, intarzijom, ugradnjom metalnih aplikacija, punčiranjem ili profiliranjem) ali također i osjećaj izgubljenosti u moru sitnih detalja, jer u katalogu drvenih spomenika na hrvatskoj obali Jadrana vjerojatno ne postoji "čipkastija" ili "filigranskija" umjetnina od ove. Daljnjim promatranjem postaje sve uočljivija jasna strukturiranost cijele kompozicije. Ne ulazeći u raspravu o izvornoj namjeni, smještaju i dataciji, pokušavamo otkriti ključ koji bi razjasnio način na koji je ogroman broj sitnih elemenata naslona korskih klupa pretvoren u cjelinu iznimnog sklada. Provedena analiza upućuje na 31,5 cm kao temeljnu mjeru iz koje se najlakše izvode dimenzije svih glavnih elemenata konstrukcije, kao i ukrasa naslona klupa. Ta mjera najbliža je bizantskoj stopi. Nasloni klupa se sastoje od sedam horizontalno postavljenih registara: drugi, četvrti i šesti registar su perforirani, a prvi, treći, peti i sedmi nisu. Analiza kompozicije ukazuje da kvadratično polje srednjeg (četvrtog) registra predstavlja ishodište iz kojega se jednostavnim geometrijskim operacijama moglo doći do dimenzija drugih osnovnih elemenata kompozicije; do visina neperforiranih registara (prvog, trećeg, petog i

sedmog) do dimenzija kvadratičnih polja s prikazima životinja u drugom registru, dimenzija kvadratičnih polja s prikazima apostola i simbola evanđelista u šestom registru kao i horizontalnih razdjelinih traka među pojedinim registrima.

Ukoliko je naša rekonstrukcija načina i slijeda utvrđivanja mjera točna, na naslonima korskih klupa vide se dva simultana i međusobno isprepletena procesa komponiranja; prvi podrazumjeva strogi slijed geometrijskih rješenja, dok drugi predstavlja majstorovo spontano ubacivanje rješenja koja predstavljaju odklon od rigidno provedene geometrijske sheme. Prvi je predstavljao prostor discipline, koji je majstoru pomagao pri oblikovanju osnovne kompozicije, a drugi je bio prostor spontanosti, koji je pružao priliku da ono što stvara u konačnici učini “mekšim” i “organičnijim” za oko promatrača.

Jurica Matijević

Umjetnička akademija u Splitu
Odsjek za konzervaciju-restauraciju
Fausta Vrančića 17
21 000 Split
e-mail. jurica.matijevic@st.t-com.hr
tel. 021 455 431

CV

Rođen 1967. godine u Splitu gdje završava osnovnu i srednju školu.
Godine 1991. upisuje studij slikarstva na Akademiji likovnih umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu. Diplomira 1997. godine i stječe zvanje akademskog slikara.
Kao vanjski suradnik, u razdoblju od 1992. do 1995. godine angažiran je povremeno, a u razdoblju od 1995. do 1997. godine kontinuirano, na projektima konzervacije-restauracije u restauratorskoj radionici Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu.
Od 1997. do 1999. godine obavlja konzervatorsko-restauratorske poslove samostalno. U razdoblju od 1999. do 2001. boravi na stručnom usavršavanju u Velikoj Britaniji.
Godine 2001. zapošljava se na Odsjeku za konzervaciju-restauraciju Umjetničke akademije u Splitu gdje je angažiran u izvođenju nastave na usmjerenju za konzervaciju-restauraciju štafelajnih slika i polikromiranog drva.
Godine 2007. godine stekao je stručno zvanje viši konzervator-resturator za uže specijalnosti slike na različitim nosiocima i polikromirana drvena skulptura.

Joško Belamarić

Institut za povijest umjetnosti-
Centar Cvito Fisković Split

Laici u koru

Donedavno se naglašavala uloga korskih pregrada u odvajanju klera i laika. Dapače, smatralo se da one isključuju laičko sudjelovanje u misterijima misnih obreda koji su se obavljali u ograđenom prostoru svetišta; drugim riječima, da se baš po njima oblikovao klerički ekskluzivitet unutar prostora crkve. Danas je pak jasno da su korske pregrade (choir screen ili rood screen, jubé, Lettner, ponte – u različitim prostornim oblicima) imale zapravo integrirajuću ulogu, i da su bile sve samo ne ideološke i socijalne razdjelnice u korpusu crkve. Posve je jasno da je nazočnost puka u crkvi bila osnovna premisa njezinog postojanja, pa je bezbroj potvrda koje govore o potrebi, na primjer, da hostija u činu elevacije, bude od svih vidljiva. Štoviše, tekstualni i vizualni izvori govore da je nazočnost laika u koru bila normalna pojava. Niz je signala koji upućuju na činjenicu da problem izmiješanosti laika i kanonika u splitskoj katedrali nije bio riješen ni gradnjom Dominisova kora početkom 17. stoljeća.

Oltarna pregrada služila je na svojevrsan način mistifikaciji, po poznatom zakonu da ono što je skriveno postaje privlačnijim. Paradoksalno, uklanjanjem pregrada najčešće se izgubila intimnost, dočim je oltar na stanoviti način postao udaljeniji nego što je to prije bio.

dr. sc. Joško Belamarić

Institut za povijest umjetnosti –
Centar Cvito Fisković Split
znanstveni savjetnik
Kružićeva 7
21000 Split
e-mail: jbelamar@ipu.hr
tel. 021 345 039

CV

Pohađao klasičnu gimnaziju u Splitu, a studij povijesti umjetnosti i muzikologije diplomirao na zagrebačkom sveučilištu, gdje je i magistrirao i doktorirao. Od 1979. radio kao konzervator u splitskom Konzervatorskom odjelu, kojemu je od 1991. bio i na čelu. Od 2010. godine je zaposlen kao znanstveni savjetnik u Institutu za povijest umjetnosti.

Objavio je više knjiga, te niz priloga i studija o dalmatinskoj kasnoantičkoj, srednjovjekovnoj i renesansnoj umjetnosti. Bio je urednik časopisa “Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji”, te niza edicija i izložbi, suradnik i voditelj timova koji su radili na nekim od najzahtjevnijih restauratorskih kampanja u Trogiru i Splitu. Dobitnik više značajnih hrvatskih i inozemnih nagrada i odlikovanja.

Bibliografija:

<http://www.ipu.hr/suradnici/znanstvenici/62/Josko-Belamaric>

Prezbiterij katedrale u Zadru – obred i prostor

Prezbiterij katedrale u Zadru drevnim porijeklom svog oblika čuva srašteno trajanje arhitekture i liturgije od kasnoantičkih vremena do naše suvremenosti. Crkva je romanička bazilika iz 12. stoljeća. Podignuta je na matrici ranokršćanske katedrale. Naslijedila je njezine osnovne mjere i trobrodnu raspodjelu prostora, s njom također izrazito široku srednju lađu i oblinu apside. Prezbiterij je smješten sav u prostoru glavne lađe. Dužinom je sezao do sredine naosa iznad koga je razinom izdignut. Prilazi mu se širokim stubištem iz lađe, ali i uskim stubama u dnu bočnih brodova. U tjemenu apside je biskupska katedra. Obod kora bio je zatvoren ogradom svetišta, balustradom. Njezin prag djelomično je sačuvan do danas. Ispod prezbiterija ukopana je kripta kojoj se prilazi iz lađe, ali također prolazom i stubištem na sjevernom boku apside. Pod svodom kripte u stražnjem dijelu nalazi se konfesija smještena točno ispod glavnog oltara u svetištu. Bazilika je u 13. stoljeću produžena na pročelnoj strani. Romanički ili još stariji ciborij u svetištu zamijenjen je s novim u 14. stoljeću. Balustrada je uklonjena u 15. kada je svetište zatvoreno drvenim korskim sjedalima. Ona su rasporedom bila prilagođena spomenutim bočnim prilazima. Prema lađi kor bijaše zatvoren tzv. letnerom, visokom ogradom s kipovima Raspeća u sredini, te Ivana i Marije pod njim,

i grupom od šest apostola s jedne i druge strane na ogradi. U 18. stoljeću bazilika je barokizirana, prekrivena sa stropovima pod kojima su otvorene mezzalune. U svetištu je uklonjen letner, a na njegovom mjestu podignuta slavolučna stijena. Sjedala iza nje donekle su presložena i razmaknuta, prislonjena uz arkade kolonada. Na pokrov ciborija postavljen je drveni kip Krista. Premješten je u 19. stoljeću kada su uslijedili radovi austrijske konzervatorske službe. U prvoj polovini 20. stoljeća, s radovima talijanske konzervatorske službe uklonjeni su barokni stropovi, mezzalune, slavoluk i sl., umjesto starijega izgrađen novi glavni oltar. U drugoj polovini stoljeća provedeni su opsežni zahvati hrvatske konzervatorske službe s kojima su započeli i restauratorski poslovi na drvenim sjedalima.

Svi elementi u strukturi svetišta bazilike svjedoče o liturgijskim mijenama koje su mijenjale i arhitektonske oblike prezbiterija zadarske katedrale.

Katedrala u Zadru - pogled prema svetištu:

Stanje uspostavljeno u 20. stoljeću - foto: Goran Vranić, 2005 (gore) te stanje uspostavljeno u 18. stoljeću - foto: Tomaso Burato, 1886 (str. 20).

prof. dr. sc. Pavao Pavuša Vežić

Sveučilište u Zadru

Odjel za povijest umjetnosti

redoviti profesor u trajnom zvanju

e-mail: pavusa.vezic1@zd.t-com.hr

tel. 023 200 761

fax 023 200 603

CV / Bibliografija:

<http://www.unizd.hr/povijest-umjetnosti/Nastavnici/>

[PavaoPavu%C5%A1aVe%C5%BEi%C4%87/tabid/694/Default.aspx](http://www.unizd.hr/povijest-umjetnosti/Nastavnici/PavaoPavu%C5%A1aVe%C5%BEi%C4%87/tabid/694/Default.aspx)

Silvija Banić

diplomirana povjesničarka umjetnosti i konzervatorica

Arhivske vijesti o obnovi ciborija zadarske katedrale početkom 20. stoljeća

U Državnom arhivu u Zadru, u fondu Namjesništvo za Dalmaciju, Građevinski odjel 1820-1918, više kutija sadrži vrijednu, dosad tek djelomično poznatu dokumentaciju koja se odnosi na radove na obnovi zadarskih crkava Sv. Krševana i Sv. Stošije. Posljednja je pohranjena u kutijama 261 i 262, a opsegom prednjače spisi, nacrti, crteži i fotografije koji otkrivaju okolnosti vezane uz obnovu stupića matroneja katedrale. Uz već poznatu dokumentaciju o restauraciji Carpacciiovog poliptiha (Radoslav Tomić, *Tizian, Tintoretto, Veronese: veliki majstori renesanse*, Zagreb 2011., str. 19-20), sačuvana je i ona o radovima na popravku zvonika, o zahvatu na pjevalištu, a nekoliko svežnjića sadrži spise nastale između 1900. i 1905. godine koji otkrivaju dosad nepoznat proces obnove ciborija zadarske katedrale. Mišljenja, dopisi, troškovnici, zapisnici sastanaka i molbe sastavljane i razmjenjivane između konzervatora Giovannija Smiricha, Crkovinarskog odbora katedrale (Fabbriceria), Središnjeg povjerenstva u Beču i zadarskog nadbiskupa Mateja Dujma Dvornika, otkrivaju da je ciborij – kojeg je dao podići nadbiskup Ivan Butovan 1324. godine, 1900. godine bio u toliko lošem stanju da je njegovo urušavanje bilo sasvim izvjesno. Situacija je bila posebno dramatična zbog brojnih i očito dubokih pukotina koje su se pojavile na kapitelima ciborija. Smatralo se da je tim oštećenjima

doprinijela težina plitke kupole dozidane na kruni ciborija krajem 18. stoljeća, u kombinaciji s korozijom željeznih klinova u unutrašnjosti kapitela. Zbog osnovane prijetnje da bi u svakom trenutku mogao pasti, te pritom oštetiti "coro artistico" ali i prouzročiti ozbiljnija oštećenja na kamenim dijelovima ciborija koje je trebalo sačuvati za njegovu buduću rekonstrukciju, G. Smirich i Ć.M. Iveković nalažu hitnu demontažu ciborija. Da bi se izbjegla i bilo kakva "triste conseguenza", Iveković zabranjuje služenje mise i drugih obreda u njegovoj blizini. Već je za demontažu, koja je po svemu sudeći izvršena promptno, angažirana zadarska radionica *Cassani e Gasparini*, koju su vodili kipari i graditelji oltara Giuseppe Cassani i Domenico Gasparini. Isti će majstori izraditi i dva nova kapitela ciborija, od trogirskog kamena, a po izravnom ugledanju na one nepovratno oštećene. Godinu poslije će prema Ivekovićevim nacrtima izraditi i dva modela nerealiziranog novog završetka ciborija.

Izgled ciborija oko 1887. godine.
Iz: T. G. Jackson, *Dalmatia, the Quarnero and Istria : with Cattigne in Montenegro and the Island of Grado*, Vol. I., Oxford 1887., Tabla IV.

Današnji izgled ciborija, s oltarom koji je podno njega postavljen 1926. godine. Kapiteli prednjeg lijevog i stražnjeg lijevog stupa su izvorni, dok su kapiteli desnih stupova kopije izvedene prema izvornicima 1903. godine. Foto: Zoran Alajbeg (ustupljeno ljubaznošću Zadarske nadbiskupije)

Jedan od dva kapitela ciborija koje su izradili kipari Giuseppe Cassani i Domenico Gasparini 1903. godine (lijevo) i kapitel iz 1324. godine (desno).
Foto: Zoran Alajbeg (ustupljeno ljubaznošću Zadarske nadbiskupije)

Silvija Banić

diplomirana povjesničarka umjetnosti i konzervatorica

Sv. Vinka Paulskog 32

23 000 Zadar

e-mail: banic.silvija@gmail.com

mob. 098 918 74 91

CV

Rođena u Splitu u svibnju 1981. godine. Diplomirala povijest umjetnosti i engleski jezik i književnost na Filozofskom fakultetu u Zadru u siječnju 2005. godine. Stručni ispit u konzervatorsko-restauratorskoj djelatnosti položila je u studenom 2007. godine te stekla temeljno stručno zvanje konzervator-povjesničar umjetnosti. Krajem iste godine primljena na poslijediplomski doktorski studij povijesti umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, gdje joj je prihvaćena tema doktorske disertacije "Novovjekovne tkanine s uzorkom na liturgijskim predmetima Zadarske nadbiskupije". Povijesnim je tekstilima posvetila nekoliko radova i izlaganja na međunarodnim znanstveno-stručnim skupovima. Višekratno se usavršavala u Firenci i Veneciji, gdje 2010. godine boravi kao stipendistica Vlade Talijanske Republike. Tijekom dvije akademske godine je u svojstvu vanjskog suradnika bila izvođač kolegija "Zaštita pokretne baštine" na Odjelu za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru.

Bibliografija:

Poglavlja u knjigama

Prilog poznavanju sakralnih inventara otoka Raba : najvrjedniji povijesni tekstili sačuvani na liturgijskom ruhu i drugim dijelovima liturgijske opreme, u : *Rapski zbornik* II, (ur. Andrić, Josip ; Lončarić, Robert), Rab 2012., str. 461-499.

Liturgijsko ruho, u : *Milost susreta – umjetnička baština franjevačke provincije Svetog Jeronima*, (ur. Fisković, Igor), Zagreb 2011., str. 320-330.

Misno ruho i liturgijsko srebro 17. i 18. stoljeća u posjedu župe Uznesenja Blažene Djevice Marije na otoku Ravi, u : *Otok Rava*, (ur. Faričić, Josip), Zadar 2008., str. 407-420.

Izvorni znanstveni radovi

Gotički lampas u relikvijarima za glave Sv. Azela i Sv. Marcele u Ninu, *Ars Adriatica* 3/2013.

Damast i vez iz druge polovine 15. stoljeća na misnom ornatu u Franjevačkom samostanu u Hvaru, *Ars Adriatica* 1/2011, str. 117-132.

Stručni radovi

Hommage čarobnjaku detalja – prikaz izložbe Zvonimir Brkan (1920. - 1979.),

Galerija umjetnina Narodnog muzeja Zadar, *Kvartal : kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj* 1-2/2010, str. 24-26.

Katalog dragocjenih umjetnina – prikaz knjige "Umjetnička baština Zadarske nadbiskupije – Kiparstvo II.", *Kvartal : kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj* 4/ 2008, str. 51-53.

Konzerviranje-restauriranje korskih sjedala iz katedrale Sv. Stošije u Zadru

Rezbarena, obojena i pozlačena korska sjedala za zadarsku katedralu sv. Stošije izradio je, prema narudžbi iz 1418. godine, venecijaski rezbar Matej Moronzon.¹ Ime slikara koji je izvodio polikromiju ostalo je nepoznato. Premda se nagađa da bi se moglo raditi o slikaru Ivanu Petrovu iz Milana, s kojim je rezbar dokumentirano surađivao na skulpturama s pregrade prezbiterija, pretpostavku nije moguće provjeriti usporedbom s ostalim Ivanovim djelima, jer je sadašnji oslik nastao tijekom obnove 1885. godine. U toj klasicističkoj repolikromiji koju je izveo Zadraniin Oscar Marcocchia, sve su velike površine prebojene monokromno tamnosmeđom bojom, a likovi su oslikani i dijelom pozlačeni.

Korska sjedala su izrezbarena od drva ariša, oraha i lipe. Prvotno su bila živo obojena bojama s proteinskim vezivom i pigmentima poput ultramarina, orpimenta, cinobera i olovne bijele.² S obzirom na vidljivo ispreplitanje kiparskih i slikarskih faza, očigledno je da su se u vrijeme nastanka korskih

---

1 Ugovore s rezbarom Moronzonom objavio je Ivo Petricioli. Ivo Petricioli, *Umjetnička obrada drveta u Zadru u doba gotike*, Zagreb: Društvo historičara umjetnosti Hrvatske, 1972. Pretpostavku da je polikromator korskih sjedala Ivan Petrov iznosi Emil Hilje. Emil Hilje, *Gotičko slikarstvo u Zadru*, Zagreb: Matica hrvatska, 1999.

2 Identifikaciju drva i veziva izvela je Margareta Klofutar, a pigmenata Domagoj Mudronja u Prirodoslovnom laboratoriju Hrvatskog restauratorskog zavoda. Arhiv HRZ, 2010.-2013.

sjedala rezbarski i slikarski radovi odvijali simultano a ne sukcesivno, što je iziskivalo tijesnu suradnju između rezbara i slikara.

Konzervatorsko-restauratorski radovi na gotičkim korskim sjedalima započelo je još 1969. godine, ali je 1972. godine financiranje obustavljeno, pa su napola restaurirani dijelovi ostali pohranjeni u depou sve do 2010. godine kada je u Hrvatskom restauratorskom zavodu pokrenut program usmjeren njihovom povratu. U restauriranju 1969.-1971. godine s većine pohranjenih dijelova uklonjeni su slojevi repolikromije da bi se predstavilo golo drvo – izgled kakav sjedala nisu imala niti u svojoj prvotnoj zamisli niti u kasnijim obnovama. Premda je ovakvo proizvoljno restauriranje u međuvremenu napušteno, a kult „izvornika“ doveden u pitanje, rezultati su u svetištu zadarske katedrale itekako vidljivi i mogu poslužiti kao opomena protiv ponavljanja sličnih pogrešaka.

Zadar, katedrala sv. Stošije, korska sjedala. (Fototeka Hrvatskog restauratorskog zavoda, snimila Nikolina Oštarijaš 2010.)

Rekonstrukcija polikromije klupa iz 15. stoljeća. (nacrtala: Ksenija Škarić)

Dijelom uklonjena repolikromija klupa. (Fototeka Hrvatskog restauratorskog zavoda, snimila Nikolina Oštarijaš 2010.)

Ksenija Škarić

Hrvatski restauratorski zavod
konzervatorica-restauratorica savjetnica
voditeljica Odjela za drvenu polikromiranu skulpturu
Zmajevac 8
10000 Zagreb
e-mail: kskaric@h-r-z.hr
tel. 01 4683 515 /1310
faks 01 4683 517

CV

Ksenija Škarić rođena je u Zagrebu 1966. godine. Diplomirala je kiparstvo na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu. Kao konzervatorica-restauratorica savjetnica radi u Hrvatskom restauratorskom zavodu gdje vodi Odjel za polikromiranu skulpturu i namještaj. Usavršavala se na ICCROM-ovim tečajevima International Course on Wood Conservation Technology 2004. godine u Norveškoj i Sharing Conservation Decisions 2006. godine u Italiji, te samostalno, uz pomoć stipendije Gabo Trust 2008. godine u Austriji. Bavi se istraživanjima povijesne polikromije, o čemu je publicirala više članaka. U okviru poslijediplomskog doktorskog studija povijesti umjetnosti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu izrađuje disertaciju pod nazivom „Polikromija i polikromatori oltara 17. i 18. stoljeća u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.“

Bibliografija:

http://www.h-r-z.hr/images/bibliografije/ksenija_skaric.pdf

Predrag Marković

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest umjetnosti

Od krstionice do oltara – geneza svetišta katedrale sv. Jakova u Šibeniku

Osim po svojim jedinstvenim materijalnim i oblikovnim značajkama katedrala sv. Jakova u Šibeniku se među svim dalmatinskim katedralama ističe i po neobično složenoj prostornoj organizaciji čitavog korskog prostora. U ranijoj literaturi mahom je isticana gotovo teatarska inscenacija stepenasto izdignutog korskog prostora koji se odlikuje izrazitom, gotovo baroknom slikovitošću. Razloge te pojave neki su istraživači (D. Frey, 1913) vidjeli u čisto slikarskoj viziji inicijalnog projekta novog, proširenog troapsidalnog svetišta kojeg je preuzimanjem gradilišta katedrale 1441. godine stvorio Juraj Dalmatinac, pretpostavljeni autor idejnog rješenja čitavog zdanja. Drugi su autori isticali kako je do te slikarsko-iluzionističke vizije čitavog potkupalnog prostora Dalmatinac došao izravnim ugledanjem na pojedine arhitektonske studije Jacopa Bellinija (I. Fisković, 1989). Istovremeno u razmjerno brojnim radovima o katedrali sv. Jakova nitko se nije posebno pozabavio brojnim tlocrtno-prostornim nepravilnostima svetišta kao i nepravilnim strukturama koji se javljaju na unutrašnjim zidovima transepta. U novijim istraživanjima ustanovljeno je kako Jurjev projekt istočnog dijela katedrale, u odnosu na prethodno planirani Francesca di Giacoma (1430.), uvodi niz novih, liturgijski iznimno značajnih sadržaja grupiranih na jugoistočnom dijelu katedrale – krstionice, sakristije i riznice poviše nje. Njihovo uvođenje te prilagodba

zatečenoj prostornoj situaciji te nastojanje da se ostvare nužne komunikacije unutar svetišta i prema biskupskoj palači glavni su uzroci kako rečene teatarske inscenacije stepenasto izdignutog svetišta tako i brojnih tlocrtnih nepravilnosti. Postava reprezentativne krstionice pod južnom apsidalnom kapelom kao i nastojanje za maksimalnim iskorištavanjem okolnog prostora uzrokovalo je značajne razlike u visinskim razinama između svetišta i ostatka crkve. Organizacija vertikalnih i horizontalnih komunikacija koncentriranih oko sklopa: krstionica – sakristija – biskupska palača, te potreba njihova povezivanja s ostatkom crkve rezultirali su složenom strukturom grupiranih prostora. Uz nagomilavanje “prometnih” problema to je posljedično uzrokovalo daljnji niz kompromisa sa što većim što manjim prilagodbama, a sve na štetu pravilnosti cjeline. Glavni uzrok uzdizanja prezbiterija jest visina krstionice, točnije visina njezina svoda koji se svojim zaravnjenim tjemenom ujedno služi i kao pod južne apside. Uvažavajući te činjenice, možemo zaključiti kako izdignuti prostor kanoničkog kora Juraj Dalmatinac nije uveo kao posve novo rješenje već ga je samo jasno definirao kvadratom križišta postavljajući na njegove uglove monumentalne svežnjaste stupove. Naime, iz približne rekonstrukcije ranije zamišljenog projekta F. di Giacoma možemo pretpostaviti kako je zbog velike razlike visina ispred oltarskog dijela svetišta izdignuti kanonički kor i ranije morao biti predviđen otprilike na istom mjestu i gotovo u jednakoj veličini; to znači u širini glavnog broda i dužini dvaju traveja bočnih brodova. Na temelju iste rekonstrukcije pretpostavljenog zatečenog stanja, i onoga što je Juraj realno mogao napraviti, možemo zaključiti kako on u osnovnoj tlocrtno-prostornoj dispoziciji nije značajno promijenio prethodno planiranu dužinu crkve već je samo proširio prezbiterijalni dio dodavši dvije bočne apside i sakristiju na južnoj strani. S obzirom na novonastalu situaciju i nužnu mikrourbanističku regulaciju čitavog sklopa: Kneževa palača – biskupska palača – katedrala, možemo još zaključiti kako je Juraj Dalmatinac ne samo maksimalno iskoristio dobiveni prostor, nastao padom terena prema jugu i pomicanjem ulice iza apside, već ga je tamo gdje

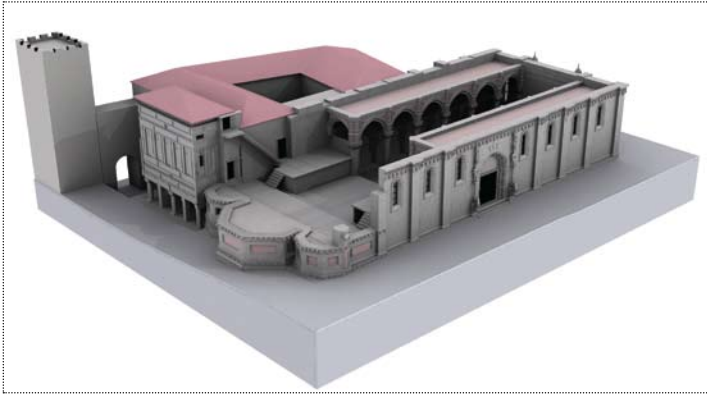
ga nema dovoljno, odnosno gdje ga nema uopće, kao u slučaju sakristije i riznice nad njom, jednostavno – stvorio. No, ključ prostornog rješenja njegova slikovitog, stepenasto uzdignutog svetišta leži u ideji smještaja krstionice pod južnom kapelom, te s njom povezane sakristije koju je postavio na stupove i prislonio uz istočnu stranu biskupske palače. Krstionica je ne samo uvjetovala podizanje razine poda pod oltarom za dva metra u odnosu na razinu poda u glavnom brodu, već je u povezivanju s okolnim prostorima, uzrokovala je čitav niz što većih što manjih tlocrtno-prostornih prilagodbi i kompromisnih rješenja. To se prije svega odnosi na lom južnog zida transepta kako bi se u dobivenom prostoru smjestilo stubište koje vodi do sakristije. Stoga iako se počesto govori samo o izgledu, stilskim i ikonografskim značajkama novog poligonalnog svetišta, montažnoj tehnici gradnje ili kiparskom uresu crkve sv. Jakova, intervencije koje je Dalmatinac poduzeo, zasigurno ne sam već u dogovoru s biskupom Jurjem Šižgorićem, u prvom su redu bile vezane uz temeljne zahtjeve funkcionalnog ustroja katedrale kao primarno obrednog, kulturnog mjesta.

Katedrala Sv. Jakova, interijer.
(foto: Davor Šarić)

Katedrala Sv. Jakova, pogled na sakristiju.
(foto: Živko Bačić)

Rekonstrukcija izgleda katedrale Sv. Jakova 1454. godine. (autori: Predrag Marković, Saša Pul)

dr. sc. Predrag Marković

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za povijest umjetnosti

izvanredni profesor

I. Lučića 3

10 000 Zagreb

e-mail: predrag.markovic@ffzg.hr

tel. 021 6120 146

CV

Predrag Marković (Pula, 10. prosinca 1961.) povjesničar umjetnosti, diplomirao 1989. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu na kojem je magistrirao 1995. i doktorirao 2002. godine. Od 1989. godine zaposlen je na Odsjeku za povijest umjetnosti istog fakulteta na kojem predaje Umjetnost gotike te izborne predmete iz područja umjetnosti kasnog srednjeg vijeka i ranog novog vijeka mahom vezane za arhitekturu i kiparstvo navedenog razdoblja. Od 2009. izabran je u zvanje izvanrednog profesora te imenovan predstojnikom katedre za Umjetnost romanike. Višegodišnja istraživanja šibenske katedrale objelodanio je u knjizi "Katedrala sv. Jakova u Šibeniku. Prvih 105 godina" (Zagreb, 2010) za koju je nagrađen godišnjom nagradom Društva povjesničara umjetnosti Hrvatske te Državnom nagradom za znanost 2011. godine. Glavna područja istraživanja: arhitektura i kiparstvo kasnog srednjeg vijeka i ranog novog vijeka.

Bibliografija:

<http://bib.irb.hr/lista-radova?autor=168172>

Zoraida Demori-Staničić

Hrvatski restauratorski zavod

Katedrala sv. Marka u Makarskoj - nastanak i mijene

Katedrala sv. Marka u Makarskoj, jedna od kasnih katedrala u Dalmaciji, sagrađena je tek u 18. stoljeću, nakon prestanka vladavine Osmanlija na području između Vruļje i Neretve. Podaci o makarskoj biskupiji i njezinim ranijim katedralama izgubljeni su u burnim povijesnim zbivanjaimai i tek se u novije vrijeme otvaraju nova saznanja i istraživanja. Izgradnju katedrale posvećene sv. Marku, ne bez političkih konotacija na području novih stečevina, započeo je potkraj 17. stoljeća agilni protureformacijski biskup Nikola Bijanković, no posvećena je tek 1766. godine i opremljena oltarima i raznovrsnom liturgijskom opremom. Ova monumentalna građevina smještena na vrhu strmog trga, od tada je doživjela brojne promjene.

Katedrala sv. Marka u Makarskoj, stara razglednica.

dr. sc. Zoraida Demori-Staničić

Hrvatski restauratorski zavod
konzervatorica savjetnica
pročelnica Službe za odjele izvan Zagreba
Porinova 2a
21000 Split
e-mail: zdstanicic@h-r-z.hr
tel. 021 487 208 / 2006
faks. 021 487 209

CV

Završila Klasičnu gimnaziju Splitu. Godine 1976. diplomirala studij povijesti umjetnosti i engleskog jezika na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a 1980. Fakultet vanjske trgovine u Zagrebu. Na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu magistrirala 1996., a doktorirala 2012. godine.

Od 1977. do 2000. zaposlena u Konzervatorskom odjelu u Splitu kao konzervator povjesničar umjetnosti, a od 2000-2005. kao viši inspektor zaštite kulturnih dobara. Kao konzervator popisala, stručno obradila i registrirala veliki broj pokretnih i nepokretnih kulturnih dobara širom Dalmacije, sudjelovala u zaštitnim radovima na kulturnim dobrima te izboru i postavi umjetnina brojnih zbirki sakralne umjetnosti. Otkrila, interpretirala, valorizirala i publicirala niz umjetničkih djela, aktivno sudjelovala na znanstvenim i stručnim skupovima u zemlji i inozemstvu, kao i u pripremama brojnih domaćih i stranih izložbi. Od 2005. godine zaposlenik Hrvatskog restauratorskog zavoda kao pročelnik Službe za odjele izvan Zagreba.

Objavljuje znanstvene i stručne radove. Suradnik Hrvatske enciklopedije, Likovne enciklopedije Hrvatske i Hrvatskog leksikona. Od 1980. uključena u znanstvene projekte Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu i Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Od 1980. do 2011. član uredništva časopisa Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, a od 2010. godišnjaka Hrvatskog restauratorskog zavoda „Portal“.

Od godine 1997. sudjeluje u osnivanju studija konzervacije-restauracije pri Umjetničkoj akademiji u Splitu definirajući studijski program i organizirajući nastavu u kojoj aktivno djeluje. Kao mentor i komentor sudjeluje u izradi diplomskih, magistarskih i doktorskih radnji.

Nositelj ordena „Danice hrvatske s likom Marka Marulića“ i nagrade „Vicko Andrić“.

Bibliografija:

<http://bib.irb.hr/lista-radova?autor=165020&period=2007>

Barbara Španjol-Pandelo

Filozofski fakultet u Rijeci

Odsjek za povijest umjetnosti

Korske klupe u svetištu nekadašnje katedrale Sv. Marije Velike u Rabu

Tijekom 15. stoljeća preuređena je unutrašnjost katedrale u Rabu, a najveća promjena dogodila se u njenom prezbiterijalnom dijelu. Naime, tijekom prve polovice 15. stoljeća izrađena su drvena korska sjedala. Sjedala, sačuvana na izvornom mjestu, sastoje se od sjevernog i južnog krila s po dva reda klupa, te sjedala za biskupa i dvije manje izdvojene klupe. Na njihovom južnom krilu, s vanjske strane prve pregrade, izrezbarena je 1445. godina, a može se pretpostaviti da je riječ o godini završetka radova.

Rudolf Eitelberger prvi je opisao sjedala u rapskoj katedrali, a zatim ih se povremeno spominjalo u kontekstu svih sačuvanih korskih klupa na hrvatskoj obali Jadrana. Osobito se naglašavalo da se na osnovi urezanog natpisa 1445. godine mogu datirati i njima srodne korske klupe, koje su redom pripisivane venecijanskim drvorezbarima. Rapskim se klupama bavio Ivo Petricioli u nekoliko navrata, te ih je smjestio među radove na tragu izvedbe drvorezbara Mateja Moronzona. Matej je član porodice venecijanskih drvorezbara koji su djelovali u Venetu od kraja 14. do početka 16. stoljeća, a on s obitelji živi i radi u Zadru tijekom prve polovice 15. stoljeća. Upravo u to vrijeme izrađuju

se i korske klupe u Rabu, a one se u nizu elemenata podudaraju s korskim sjedalima u katedrali Sv. Stošije u Zadru, Matejevim dokumentiranim radom. U prilogu će se nastojati pojasniti međusobni odnosi drvorezbara porodice Moronzon, te utvrditi povijesno društvene okolnosti na osnovu kojih se može pretpostaviti da je Matej autor korskih sjedala u Rabu.

Katedrala u Rabu. (foto: Damir Krizmanić)

mr. sc. Barbara Španjol - Pandelo

Filozofski fakultet u Rijeci
Odsjek za povijest umjetnosti
Sveučilišna avenija 4
51 000 Rijeka
e-mail: bspanjol@ffri.hr
tel. 051 265 746

CV

Rođena 1979. godine u Rijeci. Na Filozofskom fakultetu u Zadru diplomirala 2002. godine s temom „Francesco Squarzione i njegov krug“, a na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 2009. godine obranila magistarski rad pod naslovom „Gotička drvena skulptura u Istri (1250.-1450.)“. Od 2011. godine upisana na poslijediplomski doktorski studij Humanističke znanosti Sveučilišta u Zadru.

U siječnju 2003. godine izabrana u naslovno suradničko zvanje mlađeg asistenta na Odsjeku likovne kulture pri Filozofskom fakultetu u Rijeci, te kao vanjski suradnik asistirala u nastavi na kolegijima Umjetnost srednjeg vijeka i Umjetnost srednjeg vijeka u Hrvatskoj na studiju likovne kulture, te na kolegiju Ikonologija na studiju likovne kulture i povijesti umjetnosti. Od 1. lipnja 2004. godine zaposlena na radno mjesto znanstvenog novaka u suradničkom zvanju asistenta na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Rijeci. Asistirala na kolegijima Umjetnost ranog srednjeg vijeka, Umjetnost srednjeg vijeka, Kršćanska ikonografija, Ikonologija, te Umjetnost gotike. U okviru nastave organizirala brojnu terensku nastavu u Hrvatskoj i inozemstvu.

Suorganizatorica međunarodnog znanstvenog skupa ikonografskih studija u Rijeci 2007. do 2009. godine, te pomoćnica urednice časopisa za ikonografske studije IKON od 2007. do 2009. godine. Suorganizatorica izložbe Fragmenta sculpta – ranosrednjovjekovna kamena skulptura Kvarnera (Rijeka, Pomorski i povijesni muzej Hrvatskog primorja, 3. srpanj – 31. listopad 2009.).

Sudjelovala na pet znanstvenih skupova. Znanstveni rad usmjerava na probleme drvene kasnosrednjovjekovne skulpture Istre, Kvarnera i Dalmacije 14. i 15. stoljeća.

Bibliografija:

Znanstveni radovi

La bottega dei Moranzone e la scultura lignea del Quattrocento. *Studi Medievali e Moderni*, XV (2011), 1-2, Abruzzo un laboratorio di ricerca sulla scultura lignea (a cura di G. Curzi e A. Tomei), Dipartimento di Studi Medievali e Moderni dell'Università di Chieti-Pescara, 2011., str. 407-418.

The Crown of Christ in the Context of Medieval Art. *IKON*, Vol. 1, Rijeka, 2008., str. 143-156.

Ostali radovi

On Ars and Humanitas in Interdisciplinary Dialogue, *IKON*, Vol. 2, Rijeka, 2009., str. 361-362.

Danse macabre in Istria, *IKON*, Vol. 1, Rijeka, 2008., str. 295-298.

Prilog ikonografiji plesa mrtvaca, *Kvartal: kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj*, 2, Zagreb, 2008., str. 41-43.

Zbirka starih majstora Zavičajnog muzeja grada Rovinja, *Kvartal: kronika povijesti umjetnosti u Hrvatskoj*, 3, Zagreb, 2006., str. 35-37.

Prikazi Geneze (Početaka svijeta i čovječanstva) u Pazinu i Hrastovlju, *Stari zavjet vjere i kulture: zbornik radova Interdisciplinarnog međunarodnog simpozija*, Šporčić, Ivan (ur.), Rijeka-Zagreb, 2004., str. 648-657.

Ivana Svedružić Šeparović

Ministarstvo kulture

Konzervatorski odjel u Splitu

Restauratorski zahvat kao znanstveni izvor na primjeru korskih klupa iz trogirске katedrale

U tijeku restauratorskog zahvata na korskim klupama trogirске katedrale otkrivena je slika na drvu naslikana na dvije drvene daske koje su poslužile kao građevni element za učvršćenje sjedala. Otkriće slike na dasci koja nikada nije bila restaurirana, datirane oko 1300. godine, pobudilo je pažnju domaće i strane stručne javnosti. Projekt restauracije trogirске slike na dasci s prikazom Bogorodice na tronu u pratnji arhanđela i svetaca vodili su prof. Erwin Emerling s Munchenskog tehničkog univerziteta i dr. Joško Belamarić tadašnji pročelnik Konzervatorskog odjela u Splitu. Restauratorski radovi izvodili su se u deset kampanja u Splitu i Trogiru, od 1999. godine do 2004. pod vodstvom dr. Christine Thieme. Istraživanja su se proširila i na još 17 djela romaničkog slikarstva Dalmacije. Ovaj rad iznosi rezultate istraživanja tehnologije, slikarske tehnike te materijala korištenih pri nastanku i tijekom povijesnih restauracija navedenih djela.

Slika na drvu s centralnim prikazom Bogorodice s arhangelima i svecima iz trogirске katedrale. Total fotografiran u tijeku restauratorskih radova (gore) i stražnja strana umjetnine u tijeku restauratorskih radova (dolje). (foto: Cristina Thieme)

Ivana Svedružić Šeparović

Ministarstvo kulture

Konzervatorski odjel u Splitu

viša stručna savjetnica za pokretna kulturna dobra

Porinova 2

21 000 Split

e-mail: Ivana.SvedruzicSeparovic@min-kulture.hr

tel. 021 305 444

faks 021 305 418

CV

Rođena je u Splitu 1966. godine. U Zagrebu je završila Obrazovni centar za jezike i diplomirala na Filozofskom Fakultetu u Zagrebu povijest umjetnosti i arheologiju. Radi u Konzervatorskom odjelu Ministarstva kulture u Splitu te na Odsjeku za konzervaciju i restauraciju Umjetničke akademije u Splitu, gdje predaje kolegij "Etika i estetika u restauraciji".

Organizacija znanstvenog skupa:

Institut za povijest umjetnosti -
Centar Cvito Fisković Split
Kružićeva 7
21000 Split
e-mail: ured@ipu.hr
web: www.ipu.hr

Međunarodni institut za restauriranje povijesnih i umjetničkih djela
IIC – Hrvatska grupa
e-mail: info@iic-hrvatskagrupa.hr
web: www.iic-hrvatskagrupa.hr

Organizacijski i izvršni odbor skupa:

Joško Belamarić, Višnja Bralić, Jurica Matijević, Žana Matulić Bilač, Goran Nikšić,
Ivana Svedružić Šeparović, Ksenija Škarić, Ana Šverko

Pokrovitelj skupa

Grafičko oblikovanje

Ana Šverko

Tisak

Grafis d.o.o. Split

Naklada

130 primjeraka